



ЕНЕРГИЙНИТЕ КООПЕРАТИВИ – ЕДИН ВЪЗМОЖЕН ИЗХОД ОТ МОНОПОЛА И ОТ КРИЗАТА

- Енергийните граждани са новият играч на енергийния пазар – те са едновременно производители и потребители на енергия, които чрез инвестирането във ВЕИ подобряват собствения си енергиен статус и подпомагат местните и национални цели за климата, чистотата на въздуха и др.
- Енергийните кооперативи получават рамкова подкрепа чрез новата Директива за ВЕИ (Директива (ЕС) 2018/2001)
- В България има поле за развитието на енергийните кооперативи, но реално ситуацията е в изходна (нулева) точка.
- Енергийните кооперативи могат да бъдат един от инструментите за възстановяване на малкия и среден бизнес след пандемията от COVID-19.

Концепцията за „енергийните граждани“ (напоследък често обозначавани с английската дума prosumers, означаваща някой, който е едновременно производител и консуматор на енергия) и за „енергийните кооперативи“ набира популярност в Европа. В страни като Белгия, Великобритания, Германия, Испания, Италия, Нидерландия, Португалия, Франция, Хърватия, енергийните кооперативи се множат, а самите държави уреждат законодателно тяхното съществуване и работа. Като един от първите проекти от кооперативен (общностен) тип може да посочим Tvindkraft¹, инсталирането на вятърна турбина край гр. Улфсборг, Дания, през 1978 г.

С оглед развитието на енергийния пазар в България, от „Зелени закони“ предлагаме адаптиране на концепцията за „енергийните граждани и кооперативи спрямо съществуващата в страната реалност. Планираме да дадем начало на публичен дебат за необходимите промени в регулацията, които да я направят приложима.

1 <https://www.tvindkraft.dk/en>

Проектът “Граждани и експерти за прилагане на зелените закони”, се изпълнява с финансовата подкрепа на Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на ЕИП. Основната цел на проекта е чрез повишаване на ангажираността на гражданите с околната среда и участието им при формулирането на политики да постигнем балансирано развитие и устойчиво използване на природните ресурси.

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Сдружение за изследователски практики и при никакви обстоятелства не може да се приема, че той отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България. www.activecitizensfund.bg

ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПРАВИЛА

Директива (ЕС) 2018/2001 относно насърчаването на използването на енергия от възобновяеми източници (Преработена) отваря широко вратата за развитието на енергийните общности. По-специално в параграф 71 се рамката за това: „Специфичните характеристики на местните общности за възобновяема енергия по отношение на размера, структурата на собственост и броя на проектите могат да възпрепятстват конкуренцията им на равни начала с големи играчи, а именно конкуренти с големи проекти или портфейли.

Следователно държавите-членки следва да могат да избират по-свое предпочитание различни **форми** на образувания за общности с възобновяема енергия, при условие че такова образувание може, действашо от свое име, да упражнява права и да бъде обект на задължения. За да се избегнат злоупотреби и да се гарантира широко участие, общностите за възобновяема енергия трябва да могат да останат **независими** от отделните членове и други традиционни участници на пазара, които участват в общността като членове или акционери, или които си сътрудничат по други начини, като например инвестиции. Участието в проекти за възобновяема енергия **трябва да бъде отворено за всички потенциални местни членове въз основа на обективни, прозрачни и недискриминационни критерии.**

Според същите разпоредби на директивата, мерките за компенсирание на недостатъците, свързани със специфичните характеристики на местните общности за възобновяема енергия по отношение на размера, структурата на собственост и броя на проектите, включват даване на възможност на общностите за възобновяема енергия да работят в енергийната система и да облекчат тяхната интеграция на пазара. Обществата за възобновяема енергия трябва да могат да споделят между себе си енергия, която се произвежда от техните инсталации, собственост на общността. Членовете на общността обаче **не трябва** да се освобождават от съответните разходи, такси, налози и данъци, които биха поели от крайните потребители, които не са членове на общността, производители в подобно положение или където публичната мрежова инфраструктура се използва за тези трансфери.“

Текстовете на чл. 21 на директивата уреждат производството на ВЕИ за собствени нужди, а тези на чл. 22 – за ВЕИ-общностите.

ЕС и досега финансира проекти на енергийни общности през Intelligent Energy Europe Programme и др. програми.

ЕНЕРГИЙНИ ГРАЖДАНИ И ЕНЕРГИЙНИ КООПЕРАТИВИ (КООПЕРАЦИИ)

Енергийните граждани са активни потребители на енергия, включително физически лица, нестопански организации, публични организации и малки предприятия, които не само използват, а също произвеждат и продават енергия от възобновяеми източници. Това може да става както индивидуално, така и колективно – чрез кооперации или сдружения. Те могат да допринесат много за енергийната ефективност и управлението на енергийната система като предоставят гъвкавост в отговор на търсенето.

Едно проучване за потенциала на „енергийните граждани“ в ЕС, заключава: „Потенциалът на европейските домакинства (индивидуално или чрез енергийни колективи), публични субекти и малки предприятия да станат „енергийни граждани“ и активно да допринесат за бъдещата енергийна система е много важен. Смятаме, че около 83% от домакинствата в ЕС потенциално биха могли да станат „енергийни граждани“ и да допринесат за производството на възобновяема енергия, управление на търсенето и/или съхранението на енергия, което възлиза на около 187 милиона домакинства. Около 113 милиона от тях, може да имат потенциал да произвеждат енергия; още повече биха могли да осигурят гъвкавост при търсенето с техните електрически превозни средства, интелигентни електронни бойлери или стационарни батерии“.²

„Енергийните кооперативи (или кооперации), наричани още кооперации за възобновяеми източници на енергия (REScoops)³, се характеризират със своя бизнес модел на кооперация. Споделяйки кооперативните ценности, това означава, че гражданите участват както в вземането на решения, така и във финансово-икономическото участие. Основната характеристика на кооператива за възобновяема енергия, не е неговият правен устав, а по-скоро начинът на правене на бизнес чрез създаване на стойност за общността. Кооперативът се определя като „автономна асоциация на лица, обединени доброволно, за да посрещнат общите си икономически, социални и културни нужди и стремежи чрез съвместна собственост и демократично контролирано предприятие“, (ООН, 2012) и се характеризира със 7-те ICA принципа (Coopkracht), формирани от Международния кооперативен алианс. Това е тяхното ръководство за етично предприемачество.“

Този цитат от известния белгийски анализатор и застъпник на налагането на енергийните кооперативи, Саймън Люйц дава може би най-доброто определение за тях.

Три са основните характеристики на енергийните кооперации. На **първо място** това е самостоятелното снабдяване с енергия и възможността за генериране на допълнителни приходи след първоначална инвестиция. Това позволява техните членове (които в някои случаи са членове на маргинализирани социални групи) да засилят икономическата си самостоятелност спрямо правителството и енергийните доставчици. Освен това организацията в енергийна общност със съвместни икономически ресурси засилва позицията си на пазара и икономическата си мощ, като по този начин отслабва усещането за безсилие спрямо големите енергийни компании. Това премахва необходимостта от постоянно противопоставяне на „силните на деня“ и позволява отклоняване на енергията към по-политически⁴ и икономически ефективни дейности.

2 The potential of energy citizens in the European union, CE Delft, September 2016, Delft, The Netherlands

3 В този текст говорим за кооперативите от ВЕИ. В света (главно САЩ) съществуват и друг вид енергийни кооперативи – такива между компании-доставчици на енергийни ресурси, енергия и/или услуги. Например компании за доставки на ел. енергия, пелети, пропан-бутан, ремонти на ел. инфраструктура и т.н. Те могат да бъдат определени като „енергийни кооперативи за доставка“.

4 В случая използвано със значението на policy, а не на politics.

Второ, енергийните кооперативи могат да пресъздадат групова идентичност и общности. „Обществата“, както често казва Зигмунт Бауман, е дума с определено усещане, събуждаща усещане за топлина, принадлежност и комфорт, с други думи, нещо положително. Като се придържат към определени групови норми и активно се включват в бизнеса в общността (съвместно инвестиране в инсталации, участие в събрания на членове, набиране на нови членове и други), членовете се възползват не само от защитата на съвместните ресурси, но и от развитието на доверието и социално сближаване.

Трето, вътрешните процедури на енергийните кооперации обичайно са силно демократични и понякога развиват нови форми на участие. Това е важно, защото предоставя на членовете на кооперацията пример за предизвикателствата и ползите от демократичните процедури, да не говорим за практическата реализация на овластяването им.

ЕНЕРГИЙНИТЕ КООПЕРАТИВИ И ОБЩИНТЕ – ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Особено полезно е развитието на сътрудничество между енергийните кооперативи и общините. По силата на общественото развитие, тези два субекта са в най-близки контакти помежду си. Общините имат все по-големи ангажименти за постигане на определени цели, свързани с чистотата на въздуха, с промените в климата, ефективното използване на ресурсите и т.н. В същото време ресурсите, с които разполагат, са ограничени. Говорим както за финансовите, така и за човешките ресурси, а и за възможностите им да убеждават и мобилизират гражданите.

Предизвикателства пред, които кооперациите са изправени обикновено са: (а) достъп до проекти и земя; (б) неблагоприятна и нестабилна законова рамка; (в) липса на знания за бизнес-модела на кооперацията; (г) необходимостта стартиращите кооперации да се професионализират. В същото време кооперативите предлагат:

- визия за прехода;
- проекти за ВЕИ и ЕЕ;
- финансиране на проекти;
- силна връзка с местната общност;
- гражданска ангажираност, вкл. финансова, при спазване на демократичните принципи и правила;
- помощ за повишаване на обществената подкрепа за постигане на целите на общината;
- помощ за намаляване на частното потребление на енергия на членовете на кооператива;
- образование на гражданите и промяна в поведението
- кооперацията поема социална отговорност и подпомага местната общност.

Така енергийните кооперативи са в състояние да отговорят на предизвикателствата и нуждите на местните власти, без да изземват техни функции, като в същото време носят конкретни ползи както за своите членове, така и за постигане на общите цели.

КАКВО НИ ГОВОРИ ВСИЧКО ТОВА ЗА БЪЛГАРИЯ?

България все още е далеч от подобни кооперативни форми на бизнес във всички сектори. Като се знае, че комунизмът унищожил традиционната българска кооперация, свеждайки я до придатък на тогавашното централно планиране, може да се предвиди, че сега – на базата на изгубената памет – енергийните кооперативи няма да бъдат приети лесно и еднозначно. Особено при по-бедните слоеве на населението, за които те биха имали и най-осезаеми ползи, подозренията за „поредната измама“ са очаквани. Като спирачка биха действали политиците на власт и лобитата на големите енергийни играчи – производители и търговци. За да успеят енергийните кооперативи, е нужна информация за преките ползи от тях, както и добри финансови инструменти.

ОТ ИДЕЯ КЪМ ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ – ИМА ЛИ СРЕДСТВА?

В екипа на „Зелени закони“ обаче сме оптимисти, че в постпандемичния свят ще има повече ресурси именно за такива форми на коопериране. Разбира се това изисква да се създаде съответното законодателство, а финансовите институции да се ориентират бързо, че подобни форми на бизнес могат да им носят дългосрочни клиенти. Много ще зависи и от международните играчи, които определят глобалните енергийни трендове – ЕС, международните финансови институции и водещите страни в сектора. Своята роля ще има и държавната подкрепа – най-вече чрез създаване на условия за лоялна конкуренция в сектора.

От гледна точка за конкретните възможности за публично финансиране, на първо място са тези, свързани с финансирането чрез европейските фондове, българският „Фонд на фондовете“ и Българската банка за развитие. Работата на последната обаче трябва да бъде рязко променена и насочена именно към малкия и среден бизнес, част от който се явяват и енергийните кооперативи.

Що се отнася до еврофондовете, то в светлината на очакваните промени при приемането на многогодишната финансова рамка за периода 2021-2027 г. и най-вече на развитието на „Зеления пакт“, България следва да направи внимателно програмиране за следващия период. Задължително е включването на мерки както за подпомагане на енергийни кооперации, така и за ВЕИ като цяло. Това включва различни мерки свързани с прякото подпомагане (напр. по регионалната програма или програмата за подкрепа на икономиката, както и създаване на отделна програма „Зелена енергетика“), подкрепа за обучения и преквалификация на граждани (през програмата за човешки ресурси) и дори повече подкрепа за образователна и научноизследователска дейност през съответните програми за образование и за наука.

Кои биха могли да имат полза от енергийните кооперативи? Списъкът е дълъг: жители на малки, лесно „обособяеми“ общности (махали, села, „затворени“ комплекси, квартали), активни граждани, разполагащи със свой финансов ресурс и желание, маргинализирани етнически общности в гетата, общини, собственици и наематели в икономическите зони, ВЕИ-бизнесът (производители, изграждащи и поддържащи фирми, фирми за съхранение на енергия (батерии) и т.н.), научно-приложни звена в БАН, университети и др.

Всеки може да влиза в кооперация с всеки, стига да има желание и възможности, да постигнат съгласие по начина на работа и, разбира се – да имат определена степен на доверие помежду си.

При набиращата скорост тенденция все повече потребители на електроенергия и на газ да зависят от борсовите цени, енергийните кооперации, базирани на ВЕИ ще играят все по-голяма роля за осигуряване предвидимостта на разходите за енергия на своите членове както и за предоставяне на редица други предимства.

Друго предимство ще бъде споделянето на първоначалните инвестиции, които в едни технологии се вече достатъчно ниски, но в други – като технологиите за съхранение на енергия – все още са твърде високи. В тези случаи може да се окаже, че кооперативният подход може да постигне много добро съотношение капацитет/инвестиция в рамките на необходимите му мощности.

Кооперативите като цяло имат по-гъвкави схеми за набиране на финансов ресурс и това съкращава времето за анализ на нуждите, както и намалява риска за финансиращите институции спрямо големите енергийни проекти, струващи от стотици милиони до десетки милиарди.

Енергийните кооперативи могат да изиграят положителна роля и при интегрирането на малцинствени общности, като важна част от узаконяването и предоставянето на битови услуги за тях.

Някои насоки за развитието на сътрудничеството между общини и енергийни кооперативи

Контекст

- постигане на политическо съгласие за действия, свързани с постигането на важни цели (чистота на въздуха, цели за климата и др.);
- ясна визия за участие на гражданите и нейното добро комуникиране;
- формулиране на дългосрочна визия на основата на вътрешна подкрепа, за предпочитане част от многогодишен план за действие;
- партньорство с организации (кооперативи), споделящи тези виждания

Действия на общините

- използвайте конкретни критерии в процедурите за покана, така че да въплътите визията на местните власти и същевременно да се признае и оцени ценността на енергийните кооперативи;
- използвайте тези критерии за постигане на няколко цели наведнъж;
- ангажирайте и други възможни партньори, които имат достъп до подходящи терени, което разширява възможностите за нови проекти;
- насърчавайте структурните промени в правната рамка чрез адресиране на правните бариери пред регионалните или държавните органи;
- обяснявайте и препоръчвайте кооперативния модел и неговите предимства пред гражданите;
- отделяне време да обясните на гражданите защо общината избира модел с финансово участие на гражданите;
- улесняване комуникацията между кооперацията и гражданите и осигуряване на контакти с потенциални партньори;
- Подкрепяйте стартиращите кооперативи;
- търсете креативни решения, когато се съмнявате в капацитета на дадена енергийна кооперация.

Препоръки за енергийните кооперативи

- споделяйте опита си, за да увеличавате възможностите си и и тези на нови партньори;
- подкрепяйте се във финансирането на проектите;
- улеснявайте инициативите на местните граждани, за да се превърнат в нови кооперативи.

Изводи

- ВЕИ-кооперативите управляват възобновяемата енергия като общо благо и подпомагат дългосрочните структурни промени в сектора;
- местните власти получават конкретни ползи от партньорството си с кооперативите;
- местните власти разполагат с инструменти за улесняване на кооперациите при постигане на споделяната им мисия;